

- [9] Kovnir O. I. Rol kompetentnisnogo pidkhodu u formuvanni politychnoi kultury maibutnoho ofitsera morskoho flotu. [Pole of Competence Approach to Formation of Political Culture of Future Officer of the Navy]. «Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty»: zb. naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody [“Means of Educational and Scientific Work”: collection of scientific works of Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda]. Kharkiv, 2012. Issue. 38. P. 41–48. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2012_38_9 (in Ukrainian)
- [10] Nikitenko V. O. Formuvannia politychnoi kultury v konteksti heotsinnisnoi problematyky [Formation of Political Culture in the Context of Geoaxiological Problems]. Humanitarnyi visnyk ZDIA. Seriya: Filosofiia. [Humanitarian Bulletin of ZDIA. Series: Philosophy] 2014. No.59. – P. 83–89. (in Ukrainian)
- [11] Kriukova E. A. Lychnostno-razvyvaiushchye obrazovatelnye tekhnolohyy: pryroda, proektyrovanye, realyzatsiya [Personality Developmental Technologies: Nature, Projection, Realization]. Volhohrad : Peremena, 1999. 196 p. (in Russian)
- [12] Levko M.I. Formuvannia politychnoi kultury maibutnikh ofitseriv u fakhovii pidhotovtsi v umovakh vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladiv: dys. ...kand. ped. nauk: 13.00.04. [Formation of Political Culture of Future Officers in Professional Training in Conditions of Higher Military Educational Establishments: dissertation of candidate of pedagogical sciences 13.00.03] / DVNZ «Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka». Ivano-Frankivsk, 2018. 276p. (in Ukrainian)

УДК 378.193

DOI: 10.31652/2412-1142-2020-58-186-196

Голярдик Наталія Анатоліївна

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, м. Хмельницький, Україна
ORCID: 0000-0001-9624-7582
ambassador2151@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ З УРАХУВАННЯМ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ КОНКУРЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ У ВИВЧЕННІ КУРСУ "ОСНОВИ АНАТОМІЇ ТА ФІЗІОЛОГІЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ ЛЮДИНИ"

Анотація. Під час організації освітнього процесу заклад вищої освіти керується Державними стандартами, затвердженими Міністерством освіти і науки України, що відображають зміст навчання у вищій школі відповідно до напрямів та спеціальностей. Фахова підготовка передбачає набуття студентами теоретичних знань з основ наук відповідної спеціальності і спеціалізації і вироблення практичних умінь та навичок, необхідних для здійснення професійної діяльності.

Суттєвого значення для успішної співпраці викладача і студента має індивідуалізація навчання, що є ефективним фактором оптимізації навчання. Як правило, перехід до нового соціального середовища супроводжується напруженням механізмів адаптації, а в окремих випадках має місце їх перенавантаження та ламання. Для студентів (курсантів) навчання є орієнтиром у самоорганізації і самоконтролі за якістю оволодіння професійною діяльністю. Дієвим стимулом активності студентів(курсантів) є педагогічне оцінювання. В статті акцентується увага на тому що, для проведення ефективної та навчальної роботи серед студентів(курсантів) потрібно враховувати їхні культурні, релігійні та психологічні особливості, акцентуючи увагу на психологію та етику поведінки, соціально-психологічні аспекти формування особистості.

Зазначено, що однією з важливих передумов забезпечення ефективності освітнього процесу є врахування особливостей адаптації курсантів до соціально-психологічного середовища в умовах закладу вищої освіти. Адже курсанти повинні не лише навчитись ефективно організовувати свою навчальну діяльність в університеті, а й пройти складний процес пристосування та адаптації в новому соціально-психологічному середовищі, набутти навичок професійного спілкування, вивчити дисципліни за фахом.

У результаті дослідження визначили, що найбільш складною та індивідуалізованою є психологічна адаптація. Автори дійшли висновку, що створення належних психолого-педагогічних умов для адаптації студента(курсанта) до навчальної діяльності допомагає запобігти негативним явищам в їхній психіці. І, навпаки, несприятливі умови перебування студентів (курсантів) призводять до порушення в них психічної рівноваги, лабільності нервової системи, виникнення емоційної нестабільності та, як результат, часткової або повної втрати мотивації до подальшого навчання.

Ключові слова: студент (курсант), вища освіта, конкурентна поведінка, адаптація, професійна адаптація, професійна діяльність, професійна підготовка спеціаліста, педагогічне оцінювання, соціально-психологічне середовище.

1. ВСТУП

В умовах подальшого реформування вищої освіти Української держави, поступової її інтеграції в європейський освітній простір важливого значення набуває питання вдосконалення організації освітнього процесу у закладах вищої освіти та реалізація освітньої політики, спрямованої на задоволення освітніх і духовно-культурних потреб особистості. Кожен суб'єкт учіння повинен мати можливість для повноцінного розвитку та самореалізації.

Реалізація цього завдання передбачає створення у закладі вищої освіти (далі – ЗВО) сприятливих умов для набуття студентами необхідних знань і практичних навичок.

Вища школа з її значним кадровим потенціалом є діючою системою освіти з постійним удосконаленням організаційного, інформаційного, методичного забезпечення. В роботі зі студентами(курсантами) – кафедра є центральною ланкою в підготовці спеціаліста. Під час організації освітнього процесу ЗВО керується Державними стандартами, затвердженими Міністерством освіти і науки України, що відображають зміст навчання у вищій школі відповідно до напрямів та спеціальностей. Нові Державні стандарти розробляються відповідно до Закону України "Про вищу освіту". Згідно з Державними стандартами кафедрами ЗВО затверджуються робочі навчальні плани і програми, розроблені на основі освітньо-професійних програм.

Робочі програми мають враховувати останні досягнення виробництва, науки, техніки і культури на сучасному етапі. Під час складання робочих програм необхідно забезпечити взаємозв'язок між дисциплінами спеціальності, а також перелічити теми, відведені на самостійне вивчення студентами ЗВО. У робочих програмах подають розподіл годин за видами навчальних занять, конкретний перелік лабораторних і практичних занять, зміст курсових проектів (робіт), список основних і додаткових літературних джерел, що рекомендуються студентам з кожної теми, а також форми контролю за роботою студентів.

Фахова підготовка передбачає набуття студентами теоретичних знань з основ наук відповідної спеціальності та спеціалізації і вироблення практичних умінь та навичок, необхідних для здійснення професійної діяльності.

Постановка проблеми. Суттєвого значення для успішної співпраці викладача і студента має індивідуалізація навчання. Складність роботи педагога полягає в тому, що він проводить її з підлітками, навчання яких передбачає своєрідне проектування особистості, тобто формування високих професійних якостей спеціаліста разом із загальнолюдськими рисами: совість, честь, гордість, людяність, доброта; а ці поняття, хоч і є начебто спільними в розумінні всього людства, проте дещо відрізняються залежно від культури, релігії, сімейних цінностей, які вони сповідують. Не варто забувати про адаптаційний період, під час якого узгоджуються вимоги, відбувається включення особистості у нове оточення. Результатом адаптаційного періоду є зміна звичних формування нових стереотипів.

Адаптація з загальнобіологічної точки зору – це здатність живого організму пристосовуватися до мінливих умов навколишнього середовища, що виробилась у процесі еволюційного розвитку [10]. Вона має велике значення для людини, тому що дозволяє не тільки витримувати досить значні зміни довкілля, а й перебудовувати свої фізіологічні функції та поведінкові дії відповідно до цих змін. Водночас важливо враховувати, що студентська

молодь є носієм усіх основних характеристик та проблем молодіжного довкілля. Вона не має життєвого досвіду, схильна до максималізму та активного самоствердження.

Намагання завоювати своє місце серед ровесників часто пов'язане з ризикованою поведінкою, бажанням будь-яким способом перемагати інших, домагатись кращих результатів і досягати певного визнання. Це може породжувати серед студентів суперництво та конфлікти, спричиняти заздрість і ворожнечу. [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури дозволив з'ясувати, що нині практично відсутні праці, котрі були б присвячені дослідженню конкурентного стилю поведінки серед студентів ЗВО. Сучасна психологічна наука надає перевагу розгляду стосунків викладачів і студентів, вважаючи їх важливою складовою цілісного педагогічного процесу підготовки фахівця у ЗВО. Проблематика феномену особистісних взаємин у системах «студент-студент», «студент-навчальна група» взагалі та конкурентної поведінки у студентському довкіллі зокрема, ще не стало об'єктом пристальної уваги дослідників. Лише окремі його аспекти висвітлено у працях А. Глухової, Л. Долинської, Н. Дорошенко, І. Коваль, Г. Ложкіна, Л. Матяш-Заяц, Н. Пов'якель, О. Поддякова, Н. Чепелевої, С. Шебанової, R. Kreitner, M. Linehan, R. Neufeld, R. Albritton, T. Shaughnessy, M. Deutsch, S. Elliott, T. Kratochwill, J. Travers, J. Littlefield Cook та ін. Дослідники оминули увагою питання впливу конкуренції на поведінку і навчання студентів, соціально-психологічний аналіз понять генезису, психологічного змісту і суперечливої природи конкуренції у студентському довкіллі ЗВО. Недостатньо досліджена специфіка змагання конкурентів з навчання як елемента саморегулювання студентського соціуму, не розкрита психологічна детермінація цього феномену. [9].

Мета дослідження – на основі з'ясування психологічних особливостей впливу поведінки на стосунки та навчання студентів вищого навчального закладу визначити психологічні шляхи її запобігання та подолання.

Нормативною базою дослідження є: закони України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», Національна доктрина розвитку України у XXI столітті, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Концепція професійно-технічної(професійної) освіти в Україні.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як зазначають деякі автори [7], «соціально обумовлені елементи навколишнього середовища (важка праця, її нераціональний режим, умови робочої зони, житла, харчування, матеріальна забезпеченість, рівень освіти і культури, соціально-правове становище), так само як природні чинники впливають на рушійні сили здоров'я, можуть підвищувати чи знижувати його рівень. Як правило, перехід до нового соціального середовища супроводжується напруженням механізмів адаптації, а в окремих випадках має місце їх перенавантаження та ламання. Діючим важелем виховання етичних норм у студентів(курсантів) майбутніх фахівців належить кураторам, які проводять індивідуальні та групові бесіди та рекомендації з приводу успішності, особистих справ, життєвих проблем, стану здоров'я та медичного обслуговування, проблем молоді, побуту та відпочинку. Успішність подібних бесід буває тоді, коли між викладачем та студентами виникають співробітництво та взаєрозуміння. Здатність викладача до цікавої неформальної роботи зі студентами підвищує його авторитет у колективі.

На наш погляд, розв'язуванню ситуативних задач студентами (курсантами) треба надавати особливого значення, оскільки це одна з форм підвищення ефективності засвоєння навчального процесу. З одного боку, ситуаційні завдання дозволяють знайти більш оптимальні засоби подання інформації та її засвоєння, а з іншого, – допомагають у підсиленні зв'язку викладання загальнотеоретичних дисциплін з дисциплінами спеціальності: "Основи анатомії та фізіології нервової системи людини".

Наш досвід активного навчання студентів(курсантів) у всіх ланках курсу: "Основи анатомії та фізіології нервової системи людини" в процесі підготовки студентів(курсантів) показує, що за допомогою його форм, методів і засобів можна достатньо ефективно розв'язувати цілу низку завдань, яких важко досягти при традиційному навчанні.

Теоретичним підґрунтям дослідження є:

- психолого-педагогічні основи професійної освіти (К.Абульханова-Славська, Г. Бал, Л. Виготський, П. Гальперін, Х. Гейвін, Д. Ельконін, Є. Ільїн, Е. Зеєр, В. Зінченко, М. Козяр, Я. Коломінський, Н. Кузьміна, О. Леонтьєв, Б. Ломов, А. Маркова, В. Моргун, К. Платонов, Н. Побірченко, В. Рибалка, С. Рубінштейн, В. Семиченко, Н. Тализіна, В. Чайка, І. Якиманська);
- загальні засади професійної педагогіки(Ю. Бабанський, Н. Бордовська, Б. Брилін, Г. Васянович, Н. Волкова, С. Гончаренко, О. Лобова, Н. Мойсеюк, П. Підкасистий, Г. Тарасенко, В. Ягупов);
- питання вдосконалення навчального процесу(О. Акімова, В. Безпалько, Є. Бондаревська, О. Будник, С. Данилюк, І. Зимня, А. Коломієць та ін.

Проблема адаптації різнопланова і багатогранна; так відокремлюють соціальну, особистісну професійну адаптацію, психофізіологічну. Над проблемою адаптації працювали Г. Бал, М. Боришевський, В. Панок та інші. Успішність адаптації в соціумі, колективі визначається рівнями розвитку певних психічних якостей, що допомагають фахівцю адаптуватися, почувати себе комфортно і невимушено. Перші психологічні дослідження, що описували феномен адаптації та його психологічні закономірності, звертають увагу на властивості цього процесу, котрий полягає у здатності системи змінюватися під впливом середовища (В. Зінченко, О. Лазурський, А. Налчаджян). У праці «Психологічна адаптація» (2010) А.А. Налчаджян вказує, що про успішність процесу адаптації може свідчити формування в індивіда адаптивної стратегії як комплексу психологічних установок, що є ефективними у ситуації. Відповідно, адаптивна поведінка суб'єкта може бути спрямованою на зміну ситуації, втечу від неї, на власний розвиток відносно вимог ситуації.

Одним із основних принципів організації навчання студентів (курсантів) у ЗВО – є формування позитивної мотивації у вивченні базових теоретичних дисциплін. Тут особливого значення набуває спрямування студентів на практичне застосування в майбутньому набутих теоретичних знань. Метою навчання у ЗВО є підготовка до тих видів діяльності, що повинні використовуватися після закінчення ЗВО (Н. Тализіна). Таким чином, такий підхід дає можливість підійти до мети освіти, в тому числі до професійної підготовки, з боку реальних життєвих завдань, заради яких відбувається підготовка спеціаліста (Н. Тализіна, Н. Печенюк, Л. Хохловський). Як зазначає Н. Тализіна, «якість професійної підготовки спеціалістів будь-якого профілю залежить від ступеня обґрунтованості трьох основних вузлів: мета навчання(для чого вчити), змісту навчання(чому вчити) і принципів організації навчального процесу(як вчити)». Для студентів(курсантів) навчання є орієнтиром у самоорганізації і самоконтролі за якістю оволодіння професійною діяльністю. Дієвим стимулом активності студентів (курсантів) є педагогічне оцінювання, адже «успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил, які породжують енергію для подолання труднощів, бажання вчитися». Отже, важливо аналізувати й оцінювати не тільки результати, а й процесуальний бік навчальної роботи (яким саме способом виконувалася). В оцінюванні таким чином, мають урахуватися раціональність діяльності, рівень пізнавальної самостійності. Психолог Б. Ананьєв виділив дві функції оцінної діяльності педагога:

- орієнтуючу, що впливає на розумову роботу, сприяє усвідомленню процесу цієї роботи і розумінню власних знань;
 - стимулюючу, яка впливає на вольову сферу через переживання успіху чи невдачі. [2].
- Психологи, педагоги одноставні в тому, що оцінка-бал – лише один із засобів мотивації, вона не повинна витіснити більш важливих і довготривалих стимулів активного й сумлінного навчання. Про вплив оцінки на навчальну активність йдеться у багатьох дослідженнях В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі та ін.

Сучасна психологічна наука надає перевагу розгляду стосунків викладачів і студентів, вважаючи їх важливою складовою цілісного педагогічного процесу підготовки фахівця у ЗВО. Проблематика феномену особистісних взаємин у системах «студент-студент», «студент-навчальна група» взагалі та конкурентної поведінки у студентському довіллі зокрема, ще не стало об'єктом пристальної уваги дослідників. Лише окремі його аспекти висвітлено у працях А. Глухової, Л. Долинської, Н. Дорошенко, І. Коваль, Г. Ложкіна, Л. Матяш-Заяц, Н. Пов'якель, О. Поддякова, Н. Чепелевої, С. Шебанової, R. Kreitner, M. Linehan, R. Neufeld, R. Albritton, T. Shaughnessy, M. Deutsch, S. Elliott, T. Kratochwill, J. Travers, J. Littlefield Cook та ін. Дослідники оминули увагою питання впливу конкуренції на поведінку і навчання студентів, соціально-психологічний аналіз понять генезису, психологічного змісту і суперечливої природи конкуренції у студентському довіллі ВНЗ. Недостатньо досліджена специфіка змагання конкурентів з навчання як елемента саморегулювання студентського соціуму, не розкрита психологічна детермінація цього феномену.

3. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Для розв'язки сформульованих у дослідженні завдань було застосовано такі методи: теоретичні – аналіз, співставлення, порівняння, узагальнення, систематизація (наукової літератури з проблемних питань особистісної взаємодії, уточнення основних понять та виявлення змістовних аспектів психологічної роботи зі студентами (курсантами) ЗВО); емпіричні – спостереження та бесіда (для виявлення причин виникнення конкурентної поведінки, а також з'ясування психологічних шляхів запобігання та корекції негативних проявів конкурентної поведінки серед студентів), опитування (для оцінки морально-психологічного клімату у студентських групах та визначення типу поведінки особистості у конфліктній ситуації); анкетування.

Однією з важливих передумов забезпечення ефективності освітнього процесу є врахування особливостей адаптації курсантів до соціально-психологічного середовища в умовах ЗВО. Адже курсанти повинні не лише навчитись ефективно організовувати свою навчальну діяльність в університеті, а й пройти складний процес пристосування та адаптації в новому соціально-психологічному середовищі, набути навичок професійного спілкування, вивчити дисципліни за фахом. Зазначимо, що студент (курсант) може скористатися послугами консультаційної служби, якщо у нього виникають серйозні проблеми при адаптації до нових умов.

Очевидним є те, що викладачі не можуть не враховувати проблем первинної адаптації у роботі зі студентами(курсантами). Проте підтримка не повинна перетворитись в поблажливість. На первинному етапі студенти(курсанти) не розуміють вимог, котрі перед ними ставляться, не завжди дотримуються правил внутрішнього розпорядку. Викладач, у свою чергу, доброзичливо і послідовно має наполягати на дотриманні вимог і правил, проводити роз'яснювальну роботу. Важливим є те, щоб усі правила та вимоги були чітко доведені до відома кожного студента(курсанта) у доступній чіткій формі й були єдиними для всього ЗВО; в іншому разі студенти(курсанти) можуть сприйняти поблажливість як норму, а вимогливих викладачів уважатимуть упередженими [9].

На другому етапі адаптації студенти вже мають певні навички організації свого навчання та побуту, володіють навичками ефективного спілкування у вузівському середовищі, а також суспільними нормами та переконаннями. Доцільно було б скористатись зарубіжним досвідом, адже, для прикладу, у ЗВО США та Німеччини будь-який студент чи науковець отримує спеціальний комплект довідників, що містять необхідну інформацію щодо всіх аспектів організації навчання, стажування та побуту, про медичні послуги, особисту безпеку та особливості міжособистісних стосунків у американському суспільстві [3].

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дані чисельних наукових досліджень переконливо засвідчують той факт, що здоров'я людини, і відповідно цілу низку його критеріальних показників, необхідно розглядати як динамічну систему, котра постійно змінюється у зв'язку з постійними зрушеннями стану довкілля за рахунок змін у функціонуванні окремих органів і систем та відповідного напруження регуляторних механізмів організму. [1,4,5,12,13,14] Причому, в процесі підтримання адекватних співвідношень у системі «людина-середовище», в ході якого можуть видозмінюватися і внутрішній стан людини, і параметри середовища, вирішальну роль відіграють такі різновиди адаптації, як психічна, психофізіологічна та соціально-психологічна адаптація.[6] Адже саме ці різновиди адаптації допомагають формувати особистість майбутнього спеціаліста: колектив і традиції, що склалися в закладі освіти, етичне виховання, що включає й організацію дозвілля студентів: проведення святкувань до дня незалежності, національних свят країн, з яких приїхали на навчання студенти, фестивалі національної творчості, святкування до дня студента та посвяти у студенти, на які з нетерпінням чекають і студенти, і викладачі. Такий взаємозв'язок творчого розвитку студента із забезпеченням атмосфери високої духовності ЗВО, сприяє створенню доброзичливого психологічного клімату в навчальному середовищі, покликаний спонукати студентську молодь до наслідування і бажання творити. Приділяється увага взаємовідносинам та взаємовпливам (психотерапії) культури та мистецтва, релігії, науки.

На реалізацію напряду соціально-психологічної адаптації у ЗВО скеровано вивчення історії України та декількох елективних курсів(наприклад, таких, як «Сучасні проблеми інтелігенції та інтелігентності у суспільстві».

Найбільш складною та індивідуалізованою є психологічна адаптація. Як свідчать результати досліджень, ця сторона соціальної адаптації є однією з основних. За браком місця, в стислій тезисній формі, зазначимо, що «створення належних психолого-педагогічних умов для адаптації студента(курсанта) до навчальної діяльності допомагає запобігти негативним явищам в їх психіці».[13]. І, навпаки, несприятливі умови перебування студентів(курсантів) призводять до порушення в них психічної рівноваги, лабільності нервової системи, виникнення емоційної нестабільності та, як результат, часткової або повної втрати мотивації до подальшого навчання. Сумарна тривалість адаптаційного процесу може тривати до двох років.

Політико-правова ланка в «ланцюжку» здійснення соціальної адаптації відіграє досить важливу роль. На сьогодні норми суспільної поведінки в Україні є такими, що наближаються до загальноєвропейських. І цей процес йде в одному напрямі. Приміром, у системі вищої української школи присутні такі дисципліни, як основи конституційного права, що дозволяє досить ефективно адаптуватись до політико-правових умов нашої держави.

Соціально-економічна адаптація пов'язана, з одного боку, з рівнем матеріально забезпечення, а з іншого – можливістю, (або навпаки її відсутністю) при реалізації потенційних спроможностей, що є. За показниками **переживання соціального стресу** на IV курсі мали високі рівні лише 12% студентів, в той час, як на V курсі вже 18% студентів. За показником «страх самовираження» на IV курсі високий рівень виявили 15% студентів, то на V курсі такого рівня виявлено у 30% студентів. А ось за показником «страх ситуації» перевірки знань вищі показники страху виявили 20% студентів IV курсу і тільки 15% студентів V курсу, тобто студенти п'ятого курсу більш впевненіші за свої знання, а не за свої особистісні властивості.

Професійна адаптація становить цілеспрямовану системну реакцію організму, що зумовлює активне пристосування людини до змісту та умов праці. Саме успішність професійної адаптації вважають одним із головних критеріїв правильного вибору фаху, що засвоюється, і рівня професійної придатності та є індикатором ступеня професійної підготовленості, професійної орієнтації в цілому [11]. Професійна адаптація містить у собі

оволодіння необхідними знаннями, уміннями, навичками, умінням швидко орієнтуватися в різних виробничих ситуаціях, контролювати й програмувати свої дії. Успішність професійної адаптації є одним із головних критеріїв правильного вибору професії, оцінкою ефективності всієї профорієнтаційної роботи. Проте, безсумнівно, особливого значення проблеми подібного змісту набувають у процесі здійснення професійної підготовки курсантів, що відбувається у ЗВО.

З метою розвитку у студентів професійно-адаптаційних процесів була проведена **психокорекційна робота**, що включала:

- тренінги по розвитку комунікативних вмінь,
- поліпшення психолого-емоційного стану психологічного клімату в студентських групах,
- заняття скутості, депресивних станів.

Використовувався аутотренінг, вправи по релаксації, артотерапії, аромотерапії. Всі ці заняття приводились в кабінеті психічного розвантаження.

Таким чином, система спеціальної роботи з студентами випускних курсів сприяє розвитку у них вмінь і навичок до особистісного професійного адаптування в соціумі, колективі.

Отримані результати показали наявність можливостей до формування необхідних навичок і розвитку особистісних якостей, що сприяють становленню цього процесу при професійному формуванню особистості студента - психолога.

Результати комплексних наукових досліджень дозволяють виявити провідні особливості психофізіологічної та психічної професійної адаптації студентів (курсантів), що потребують обов'язкового урахування на додипломному етапі навчання у вищому навчальному закладі. Дані вивчення особливостей динамічних змін з боку провідних психофізіологічних функцій і властивостей особистості дівчат та юнаків засвідчують наявність достатньо суттєвих прогностично несприятливих відмінностей між характеристиками функціонального стану організму студентів (курсантів), що вимагає пошуку, обґрунтування та запровадження до освітнього процесу ЗВО щодо корекції функціональних можливостей та адаптаційних ресурсів організму студентів (курсантів), які прибули на навчання.

Наш досвід навчання студентів (курсантів) у всіх ланках системи з курсу «Основи анатомії та фізіології нервової системи людини» в процесі підготовки майбутніх фахівців показує, що за допомогою його форм, методів і засобів можна достатньо ефективно розв'язати низку завдань, яких важко досягти у традиційному навчанні. Цей досвід дозволяє:

- формувати не тільки пізнавальні, а й професійні мотиви, інтереси;
- виховувати системне мислення спеціалістів, включаючи цілісне розуміння не тільки природи і сіспільства, але й себе, свого місця у світі;
- давати цілісне уявлення про професійну діяльність;
- вчити колективній розумовій роботі;
- формувати соціальне вміння і навички спілкування. Індивідуального і сумісного сприйняття рішення;
- виховувати відповідальне ставлення до справи, установок професійного колективу, суспільства в цілому;
- оволодівати методами моделювання, в тому числі соціального проектування.

1. Реалізація позитивної соціальної адаптації студентів курсантів потребує координованих зусиль усіх ланок державної влади, системи вищої освіти та охорони здоров'я.

2. Для здійснення активної політики оптимізації процесів соціальної адаптації в країні потрібна розробка довготривалої програми її реалізації з участю провідних медичних закладів і медичних академій нашої держави. Головним координуючим центром з вирішення цієї проблеми має стати Міністерство освіти і науки України.

3. Заклади вищої освіти нашої країни повинні мати більшу самостійність в плануванні та реалізації власних програм довузівської, вузівської та післядипломної освіти студентів(курсантів), в тому числі у втіленні засобів і способів, що позитивно впливають на соціальну адаптацію громадян.

Інструментальні цінності, що визначають засоби для досягнення цілей життя, мети показали, що також мають майже однакове виявлення, як у студентів IV курсу, так і V курсу, а саме: самоконтроль (8,8 і 8,9); сміливість у відстоюванні своєї позиції, погляду (11,7 і 11,8); чесність, широта поглядів (9,7 і 9,7).

Що стосується показника **самооцінка**, то виявлено, що у студентів IV курсу вона дещо завищена, неадекватна, менш критична, тоді як у студентів V курсу виявлено 48% критичної самооцінки і тільки 18% заниженої самооцінки; лише 34% завищеної самооцінки, тоді коли на IV курсі було виявлено 50% завищеної самооцінки, 30% критичної і 20% заниженої самооцінки.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати дослідження можуть бути використані в системі психологічного супроводу студентів ЗВО. Крім цього, їх доцільно використовувати у викладанні навчальних дисциплін з соціальної та педагогічної психології у ВНЗ. Для підвищення психологічної готовності студентів до конструктивних дій при виникненні ситуацій суперництва з колегами нами розроблено тренінг “Продуктивна співпраця”. В основу тренінгу ввійшли розробки В. Большакова, І. Вачкова, В. Лефтерова, Л. Мороз, С. Шебанової та ін. [5-9]. На нашу думку, такий тренінг надасть можливість студентам отримати цінний досвід групової роботи, який потім перенесеться на реальний світ. Студенти одержують можливість отримати зворотній зв’язок і підтримку від колег, які мають схожі проблеми та досвід їх вирішення; у групі можна бути не тільки учасником подій, а й глядачем. Спостерігаючи зі сторони за процесами групових взаємодій, студент ідентифікує себе з активними учасниками, використовує результати даних спостережень в оцінці особистісних емоцій і вчинків; група може сприяти особистісному зростанню, оскільки в ній студент змушений займатися самодослідженням та інтроспекцією. При цьому кожна його спроба саморозкритися чи самозмінитися викликає позитивну реакцію з боку інших членів групи і, відповідно, підвищує самооцінку особистості. На початку кожного заняття керівник тренінгу організовує процес обміну студентів думками про попереднє заняття, про своє самопочуття після нього. Вербальний спосіб ознайомлення з особистісною проблематикою на початкових етапах буває досить складним. Окремі члени тренінгової групи іноді не відчувають у собі спроможності до щирої, відкритої поведінки. Їм на допомогу має прийти організатор тренінгу, який може делікатно посприяти саморозкриттю члена групи. В процесі тренінгу зі студентами проводяться вправи з розв’язання завдань та згладжування конфліктів. Крім цього, організовуються дискусії, коли пропонується трьом членам групи добровільно взяти участь у дискусії, взявши на себе одну із ролей. Предметом дискусії може бути будь-яка тема. Відповідності до своїх поведінкових ролей учасники дискусій демонструють групі різноманітні варіанти поведінки. Після проведення занять із використанням запропонованих вправ керівник організовує обговорення позитивного минулого досвіду взаємодії членів групи з метою виявлення їхніх сильних якостей (коли їм вдалось виявити кращі сторони своєї особистості та спрямувати ситуацію суперництва в конструктивне русло).

Варто зазначити, що обговорення змін у поведінці членів тренінгової групи є важливим і для самого ведучого групи. Ним аналізується проведена робота з організації групової роботи зі студентами. Самі ж учасники групи концентрують увагу на змінах морально-психологічного клімату в колективі. За необхідності керівник тренінгу організовує групову дискусію, семінар або ж лекційне заняття, під час яких, на основі одержаного групою досвіду, він повинен розширити уявлення студентів про особливості міжособистісної взаємодії, забезпечити їх теоретичними знаннями про психологію групи та шляхи продуктивної співпраці членів групи. І на завершення роботи тренінгу “Продуктивна співпраця”, його керівник організує обговорення з членами групи своїх вражень, свого самопочуття і, загалом, усієї роботи в групі.

При необхідності керівник після завершення роботи тренінгової групи проводить з деякими її членами індивідуальне консультування. Це, в першу чергу, стосується тих студентів, які під час тренінгу не проявляли активність, пропускали заняття, виявляли недовіру та невдоволення.

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Зіставивши результати опитування учасників експерименту, а також обговоривши цю проблему з представниками студентського самоврядування, кураторами студентських груп та викладацьким складом кількох ЗВО, ми дійшли таких висновків:

1) ефективними психологічними шляхами запобігання та подолання негативної конкурентної поведінки серед студентів можуть бути: активізація діяльності кураторів студентських груп щодо запобігання та подолання негативної конкурентної поведінки серед студентів; 2) створення здорового морально-психологічного клімату в студентській групі; 3) підвищення ролі студентського самоврядування як суб'єкта запобігання та подолання негативних виявів конкурентної поведінки серед студентів; 4) формування психологічної готовності студентів до конструктивних дій при виникненні ситуацій суперництва з колегами [8].

Ефективність навчальної діяльності та психологічний комфорт значною мірою залежить від того, наскільки швидко вони пристосуються до нових умов соціально-психологічного середовища.

– Студент (курсант) є не тільки об'єктом навчання, він є одночасно суб'єктом самоосвіти і самовиховання, який впливає на викладача і коригує його діяльність.

– Статус об'єкта діяльності передбачає наявність у студента(курсанта) тих соціальних якостей, що вже сформовані в ньому в конкретних соціальних умовах. Статус же суб'єкта діяльності передбачає усвідомлення студентом(курсантом) перспективи свого подальшого розвитку, тобто виходу за рамки даних умов, прояв активності, тенденції до саморозвитку, самореалізації. Саме такий прояв свідомості та діяльності повинен формувати викладач у процесі співтворчості зі студентом.

– Метою кожного практичного заняття є вивчення матеріалу з виходом на рівень мислення фахівця-практика.

– Педагогіка співпраці втілюється у реальний процес навчання і виховання там, де викладач є не лише суб'єктом педагогічної діяльності, а і його об'єктом, тобто відчуває зворотний зв'язок із студентом(курсантом), який полягає насамперед в оцінці ним роботи викладача. Умовою реалізації педагогіки співпраці є демократизація навчального процесу в поєднанні з високими вимогами як до викладача, так і до студента(курсанта).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Алякринский Б.С. Философские вопросы теории адаптации // Космическая биология и авиакосмическая медицина. – 1986. – Т.20. – С.6-15.
- [2] Alba, Richard D./Handl, Johann/Müller, Walter (1994) : Ethnische Ungleichheit im deutschen Bildungssystem. In: Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie -46. – S. 209-237.
- [3] Ананьев Б.Г. Избранные психологические произведения: В 2т.–М.,1980.–Т.2.–С.13.
- [4] Бердник О.А. Чувствительность организма к факторам окружающей среды // Довкілля та здоров'я.– 2000.–№1.–С.38-41.
- [5] Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека.–Л.:Наука,1988.–269с.
- [6] Blight J.G. Trends in medical education // Eur.J.Dent.–1998.–V.2,N1.– P.2-7.
- [7] Волобуєва, О. Ф. Психологічні шляхи запобігання та подолання негативної конкурентної поведінки серед студентів ВНЗ / О. Ф. Волобуєва, Н. А. Голярдик // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 28. – С. 28-33.
- [8] Голярдик Н. А. Психологічні особливості впливу конкурентної поведінки на стосунки та навчання студентів вищого навчального закладу. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата

- психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – «Педагогічна та вікова психологія». Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. –Хмельницький, 2012.
- [9] Craig Storti Culture Matters: The Peace Corps Cross-Cultural Work Book. Washington: Peace Corps, 1999.– P. 102-107.
- [10] Казаков В.Н., Талалаенко А.Н., Каменецкий М.С., Гарина М.Г. Высшее медицинское образование.– Донецк:Здоровье, 1992.–224с.
- [11] Коробчанський В.О. Гігієнічна характеристика системогенез професійної діяльності та адаптації підлітків. Які освоюють різні професії в ПТУ: Авт. дис...д-ра мед.наук/ Хар.держ.мед.ун-т.–К., 1998–35С.
- [12] Навакатилян А.О., Крыжановская В.В., Кальниш В.В. Физиология и гигиена умственного труда.– К.: Здоров'я, 1987.–152с.
- [13] Панок В., Уманець Л. Особистість практикуючого психолога. Основи практичної психології. Київ, 1999р.
- [14] Руденко Л. А. Психолого-педагогічна сутність поняття комунікативної культури майбутніх фахівців / Л. А. Руденко // Психологічні аспекти професійної підготовки конкурентоздатних фахівців : монографія / за ред. Руденко Л. А. — К. : Педагогічна думка, 2013. — С. 103–119.

ORGANIZATION OF STUDENTS EDUCATIONAL ACTIVITIES TAKING INTO ACCOUNT THE PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE INFLUENCE OF COMPETITIVE BEHAVIOR AND PROFESSIONAL ADVISORY PROFESSIONAL "FUNDAMENTALS OF ANATOMY AND PHYSIOLOGY OF THE HUMAN NERVOUS SYSTEM"

Goliardyk Nataliia An.

candidate of Psychological Sciences in Psychology, Senior Educator National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, Khmelnytskyi, Ukraine
ORCID: 0000-0001-9624-7582
ambassador2151@gmail.com

Abstract. The individualization of learning is of great importance for the successful cooperation of teacher and student (cadet), therewith an effective factor in optimizing belongs to the teacher. As a rule, the transition to a new social environment is accompanied by the tension of adaptation mechanisms, and in some cases there is an overload and even breaking. For students (cadets) training is a guideline in self-organization and self-control over the quality of mastering professional activities. Pedagogical assessment is an effective stimulus for students' (cadets') activity. The article emphasizes that it is necessary to take into account students' (cadets') cultural, religious and psychological characteristics, emphasizing the psychology of communication and ethics of behavior, socio-psychological aspects of personality formation for effective educational and training work among them.

It is noted that one of the important prerequisites for ensuring the effectiveness of the educational process is to take into account the peculiarities of adaptation of cadets to the socio-psychological environment in the university. After all, students (cadets) must not only learn to organize their educational activities at the university effectively, but also go through a complex process of adaptation in a new socio-psychological environment, acquire skills of professional communication and subjects.

The study found that the most complex and individualized is psychological adaptation. According to research, this aspect of social adaptation is one of the main ones. The authors came to the conclusion that "the creation of appropriate psychological and pedagogical conditions for the students' (cadets') adaptation to educational activities helps to prevent negative phenomena in their psyche." Conversely, unfavorable students' (cadets') living conditions lead to a violation of their mental balance, lability of the nervous system, the emergence of emotional instability and, as a result, partial or complete loss of motivation for further study.

Key words: student (cadet), higher education, adaptation, professional adaptation, professional activity, specialist professional training, pedagogical assessment, social and psychological environment.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Aliakrinskyi B.S. Fylosofskye voprosy teoryy adaptatsyy // Kosmycheskaia bylohoyia y avyakosmycheskaia medytstva.–1986.–Т.20.– С.6-15.
- [2] Alba, Richard D./Handl, Johann/Müller, Walter (1994) : Ethnische Ungleichheit im deutschen Bildungssystem. In: Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie -46. – S. 209-237.
- [3] Anan'ev B.H. Yzbrannyye psikhologicheskyye proyazvedeniya: V 2t.–М.,1980.–Т.2.–С.13.

- [4] Berdnyk O.A. Chuvstvytelnost orhanyzma k faktoram okruzhaiushchei sredy // Dovkillia ta zdorovia.–2000.–#1.–S.38-41.
- [5] Berezyn F.B. Psykhycheskaia y psykhofyziolohycheskaia adaptatsiia cheloveka.–L.: Nauka, 1988.–269s.
- [6] Blight J.G. Trends in medical education // Eur.J.Dent.–1998.–V.2,N1.–P.2-7.
- [7] Volobuieva, O. F. Psykholohichni shliakhy zapobihannia ta podolannia nehatyvnoi konkurentnoi povedinky sered studentiv VNZ / O. F. Volobuieva, N. A. Holiardyk // Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 5 : Pedahohichni nauky : realii ta perspektyvy : zb. nauk. prats. – Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2011. – Vyp. 28. – S. 28-33.
- [8] Holiardyk N. A. Psykholohichni osoblyvosti vplyvu konkurentnoi povedinky na stosunki ta navchannia studentiv vyshchoho navchalnoho zakladu. – Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata psykholohichnykh nauk zi spetsialnosti 19.00.07 – «Pedahohichna ta vikova psykholohiia». Natsionalna akademiia Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy imeni Bohdana Khmelnytskoho. – Khmelnytskyi, 2012.
- [9] Craig Storti Culture Matters: The Peace Corps Cross-Cultural Work Book. Washington: Peace Corps, 1999.–P. 102-107.
- [10] Kazakov V.N., Talalaenko A.N., Kamenetskyi M.S., Haryna M.H. Vysshee medytsynskoe obrazovanye.–Donetsk: Zdorove, 1992.–224s.
- [11] Korobchanskyi V.O. Hihiiienichna kharakterystyka systemohenez profesiinoi diialnosti ta adaptatsii pidltikiv. Yaki osvoiuut rizni profesii v PTU: Avtoef. Dys...d-ra med.nauk/ Khar.derzh.med.un-t.–K., 1998–35S.
- [12] Navakatykian A.O., Kyzhanovskaia V.V., Kalnysh V.V. Fyziolohiia y hyhyena umstvennoho truda.–K.: Zdorovia, 1987.–152s.
- [13] Panok V., Umanets L. Osobystist praktykuiuchoho psykhologa. Osnovy praktychnoi psykhologii. Kyiv, 1999r.
- [14] Rudenko L. A. Psykholoho-pedahohichna sutnist poniattia komunikativnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv / L. A. Rudenko // Psykholohichni aspekty profesiinoi pidhotovky konkurentozdatnykh fakhivtsiv : monohrafiia / za red. Rudenko L. A. — K. : Pedahohichna dumka, 2013. — S. 103–119.

УДК 371.3:821.161.2

DOI: 10.31652/2412-1142-2020-58-196-203

Мельникова Руслана Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови та літератури
Ізмаїльського державного гуманітарного університету, м. Ізмаїл, Україна
ryslana.melnikova@gmail.com

Ангеловська Катерина Владиславівна

кандидат філологічних наук, викладач кафедри західних і східних мов та методики їх навчання
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського,
м. Одеса, Україна
ORCID 0000-0001-9345-3655
djefik7@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядається проблема впровадження технології критичного мислення в освітній процес. Зазначається, що в оновленні та модернізації мовної освіти особливу роль відіграє технологічний підхід, який відповідає новим суспільним вимогам і сучасній компетентнісній парадигмі мовної освіти в Україні. Технологічний підхід передбачає чітку постановку вчителем цілей, уточнення їх з орієнтацією на досягнення результатів; підготовку матеріалів та організацію навчання відповідно до визначених цілей; оцінювання поточних результатів, корекцію навчання, спрямовану на досягнення поставлених цілей; підсумкову оцінку. В статті підкреслюється, що саме технологічний підхід дає змогу на якісно новому рівні прогнозувати результат; поетапно здійснювати, порівнювати і корегувати навчальну діяльність на уроці, тому впровадження його в освітню практику є науково виправданим та доречним у системі навчання.